

तीन हत्ती

(प्राणी, माणूस आणि युद्धाची सत्यकथा)

युकिओ त्सुचिया

मनुष्य कायमच युद्धरहित विश्वाचे स्वप्न बघत आलेला आहे. पण हे स्वप्न केवळ स्वप्न म्हणूनच राहिले आहे.

शांतता निर्माण करण्याच्या कामात राजकारणी, राजदूत, विदुषी, सैन्यातील लोक यांचा सहभाग मोठा असतो. पण कोणत्याही क्षणी अणुयुद्ध पेटू शकेल अशा या काळात ही जवाबदारी फक्त त्यांच्याकडे सोपवून चालू शकेल?

युद्ध टाळायची आणि शांतता प्रस्थापीत कतण्याची जवाबदारी ही प्रत्येकाने स्वतःची जवाबदारी म्हणून स्विकारली पाहिजे आणि ती पार पाडण्याचा प्रयत्न देखील केला पाहिजे. एकट्या माणसाची शक्ती कमी वाटू शकते, पण थेंबा थेंबाने तळे साचते, त्याचप्रमाणे अनेक लोक एकत्रित येऊन निर्माण होणारी शक्तीदेखील अचाट असणार आहे.

या प्रयत्नांपैकी एक म्हणजे, गेली 22 वर्षे मी युकिओ त्सुचिया यांनी सदतीस वर्षांपूर्वी लिहिलेल्या "तीन हत्ती" या कथेचे रेडीओवरून, टीव्हीवरून आणि माझ्या व्याख्यानांमधून कथन करत आले आहे.

दुसऱ्या महायुद्धाच्या अखेरच्या काळात टोक्योवर बरेच हवाईहल्ले होत होते. तशा परीस्थितीत प्राणीसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्यांना स्वतःच्या काळजावर दगड ठेवून बऱ्याच प्राण्यांना मारून टाकावे लागले. प्राणीसंग्रहालय जर हल्ल्यात सापडले, पिंजरे तुटले आणि काही प्राणी जर मोकटात सुटले तर गोंधळ माजेल अशा भितीने. "तीन हत्ती" ही कथा त्या वेळच्या उएनो प्राणीसंग्रहालयातील 3 हत्तींच्या अशा मृत्यूची कथा आहे.

ही कथा लोकांना सांगणे ही काही फार मोठी गोष्ट नसेल कदाचित, पण 22 वर्षे सतत करत आलेल्या या शांतताप्रसारासाठीच्या धडपडीचे आता चीज होताना मला दिसत आहे. युद्धामुळे निर्माण होणारे दुःख आणि दारिद्र्य बघून, युद्धाचे भयाण स्वरूप पाहून, त्याची अर्थहीनता जाणून मोठ्यांच्या आणि मुलांच्या मनात शांततेविषयी एक प्रचंड आस्था निर्माण होताना दिसत आहे.

युद्धाचा पूर्ण इतिहास आणि युद्धाविषयीचे विचार मोकळेपणे मांडून मुलांमध्ये शांततेविषयीची ओढ जागृत करणे हीच मोठ्यांनी मुलांना द्यावी अशी सगळ्यात सुंदर भेट आहे असे मला वाटते.

ही कथा साऱ्या जगात वाचली जाऊन सर्वांच्या मनात युद्धाप्रति तिरस्काराची भावना आणि शांततेविषयीची ओढ जास्तीत जास्त बळकट व्हावी हीच माझी इच्छा आहे. आज एकात पेरली गेलेली ही भावना वाढीस लागून यथावकाश त्याचा विषाल वृक्ष होईल आणि सगळ्यांनाच तो आपल्या छायेखाली सामावून घेईल अशी मला आशा आहे.

चिएको आकियामा (रेडीओ, टीव्ही समालोचक आणि टीकाकार, टोक्यो, 1988)

(1951 साली लिहील्या गेलेल्या पुस्तकाची ही सत्तरावी आवृत्ती आहे)

उणो प्राणीसंग्रहालय चेरीच्या फुलांनी बहरले आहे. हवेच्या झुळूकेवर स्वार झालेल्या फुलांच्या पाकळ्या सूर्याच्या प्रकाशात चमचम करीत आहेत. अशा रम्य वातावरणात, चेरीच्या झाडांखाली, आत जाऊ पाहणाऱ्या लोकांची ही गर्दी झाली आहे.

आत 2 हत्ती खेळ दाखवून लोकांच्या टाळ्या मिळवीत आहेत. आपल्या लांब सोंडेची तुतारी करून हुंकार काढत तेथे पडलेल्या ओंडक्यांच्या कडे कडेने चालत आहेत.

या गजबजाटापासून थोड्याच अंतरावर सहसा लोकांची नजर न पडणारी अशी एक समाधी आहे. युद्धकाळात मृत्यूमुखी पडलेल्या प्राणीसंग्रहालयातील प्राण्यांची समाधी. समाधीचा परिसर अगदी शांत आहे. सूर्यकिरणांत न्हाऊन समाधी उबदार झाली आहे.

एके दिवशी प्रेमाने त्या समाधीची साफसफाई करणाऱ्या तेथील एका कर्मचाऱ्याने मला तेथे पुरलेल्या तीन हत्तींची गोष्ट सांगितली.

“सध्या या प्राणीसंग्रहालयात 3 हत्ती आहेत. पण बऱ्याच वर्षांपूर्वी वेगळे 3 हत्ती येथे होते. जॉन, टॉकी आणि वॉनली अशी त्यांची नावे. त्याच काळात जपानचे युद्ध चालू होते. परीस्थिती अधिक चिघळत चालली होती. टोक्योवर दिवस रात्र पावसाप्रमाणे बॉब पडत होते.

असे बॉब जर प्राणीसंग्रहालयाच्या आवारात पडून पिंजरे तुटले आणि प्राणी मोकळे सुटले तर गोधळ उडेल. अशा विचाराने सैन्याच्या हुकूमावरून वाघ, सिंह, बिबट, अस्वलं, सर्व मोठे सर्प यांना अन्नातून वीष घालून मारण्यात आले.

असे करता करता या तीन हत्तींनाही मारण्याची वेळ आली. जॉनला आधी मारण्याचे ठरले. बटाटे हे जॉनचे आवडते खाद्य. चांगल्या बटाट्यांमध्येच काही वीष घातलेले बटाटे मिसळून जॉनसमोर ठेवण्यात आले. पण जॉन अत्यंत हुशार हत्ती होता. त्याने चांगले बटाटे वेचून घ्याल्ले आणि वीष असलेले बटाटे सोंडेने तोंडापाशी नेवून न खाता टाकून दिले.

प्राणीसंग्रहालयाचे अधिकारी म्हणाले, "आता वीष त्याच्या शरीरात टोचण्या शिवाय दुसरा मार्गच नाहीये".

मग घोड्यांना औषधे टोचण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या मोठ्या सुया आणल्या गेल्या. पण जॉनच्या त्या जाड कातडीसमोर सुयांचेही काही चालेले नाही. सगळ्या कटाकट तुटून पडल्या. हा पर्याय देखील निकामी ठरल्यामुळे अधिकाऱ्यांनी जॉनला उपाशी ठेवून मारण्याचे ठरवले. विचारा जॉन, उपासामुळे सतरा दिवसांतच मरून गेला.

मग टॉकी आणि वॉनलीची पाळी आली. हे दोन्ही हत्ती नेहमी प्रेमळ नजरेने लोकांकडे बघत. अतिशय चांगल्या स्वभावाचे हत्ती होते दोघे. टॉकी आणि वॉनलीला जिवंत ठेवण्यासाठी अधिकाऱ्यांनी बरेच पर्यय पडताळून पाहिले. त्यांना टोक्योपासून दूर, उत्तरेकडील सेनदाइच्या प्राणीसंग्रहालयात पाठवण्याचा देखील विचार केला. पण सेनदाइ बॉब हल्ल्यांतून सुटेलच कशावरून? सेनदाइवर जर बॉब हल्ला झाला आणि टॉकी आणि वॉनली मोकटाट सुटले तर? तसे झाले तर अनर्थ ओढवेल.

शेवटी टॉकी आणि वॉनलीला देखील मारण्याचा निर्णय पक्का झाला. त्यांना उपाशी ठेवले गेले. दिवसेंदिवस ते दोघे बारीक, अशक्त होत गेले. पिंजऱ्याजवळून जर कुणी कर्मचारी गेला तर कसेबसे

थरथरत आपल्या पायांवर उभे राहत. जणू काही कळवळून कर्मचाऱ्यांकडे अन्नाची भीक मागत, "आम्हाला खायला द्या. कृपा करून थोडे पाणी पाजा". कधीकाळी गोंडस दिसणारे त्यांचे छोटे छोटे डोळे, आता त्यांच्या सुकलेल्या चेहऱ्यावर रबरचे छोटे गोलाकार चेंडू बसवल्यासारखे दिसत होते. पंख्यांसारखे कान शरीराच्या मानाने फारच मोठे वाटू लागले होते. कधीकाळी अवाढव्य, बलशाली असलेले हे हत्ती आता अगदी दयनीय अवस्थेत होते.

आत्तापर्यंत हत्तींच्या माहूताने स्वतःच्या मुलांप्रमाणे त्यांची काळजी घेतली होती. पण आता तो त्यांच्या पिंजऱ्यासमोर उभा राहून फक्त रडू शकत होता. एक दिवस टॉकी आणि वॉनली कसेवसे उभे राहत माहूताजवळ आले आणि शरीरातील उरली सुरली सगळी शक्ती एकवटून त्यांनी अन्न पाणी मिळवण्याचा एक शेवटचा प्रयत्न केला. आपल्या मागच्या पायांवर उभे राहत, पुढचे दोन्ही पाय जमतील तेवढे हवेत उचलत, सोंड हवेत ऊंच करत "जयजयकार" करून दाखवला. त्यांना वाटले, नेहमीचा "जयजयकार" करून दाखवला की आपला माहूत आपल्याला नक्की काहीतरी खायला देईल, पाणी पाजेल.

ते पाहून माहूताला आता तसेच उभे राहणे अशक्य झाले. "टॉकी, वॉनली" असे म्हणत तो अन्नाच्या कोठाराकडे पळाला. त्यांच्यासाठी अन्न, पाण्याच्या वादल्या घेवून आला आणि ते सगळे त्याने त्या दोघांच्या पायांशी टाकले. बारीक झालेल्या त्यांच्या पायांना घट्ट मिठी मरत तो म्हणाला, "हे घ्या...तुमच्यासाठी खाणं आणलय. ...प्यायला पाणी आणलय.....घ्या ना....."

हा प्रकार बघितलेल्या बाकीच्या कर्मचाऱ्यांनी डोळ्यांवर झापडे ओढली आणि जणू आपण काहीच बघितले नाही असे दाखवले. तेथला सर्वोच्च अधिकारी देखील काहीही न बोलता नुसता बसून राहिला. या दोघा हत्तींना कुणीही काहीही खायला घालायचे नाही, पाणी पाजायचे नाही असे ठरले होते. पण खरेतर प्रत्येकजण मनापासून प्रार्थन करीत होता, "आणखी एक दिवस यांनी जगाव, युद्ध संपावे आणि यांचा जीव वाचावा".

काही दिवसांतच टॉकी आणि वॉनली इतके अशक्त झाले की त्यांना हालचाल करणे देखील अशक्य होवून गेले. दोघेही कुशीवर पडून राहिले. त्यांची दृष्टी कमकुवत झाली. वर आकाशात विहार करणारे पांढरे ढग देखील त्यांना आता दिसू शकत नव्हते. पण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, त्यांचे डोळे एरवी कधी वाटले नसतील इतके सुंदर भासत होते.

आपल्या आवडत्या हत्तींची अशी अवस्था माहूताला बघवेना. त्यांच्याजवळ जायची ताकदच त्याच्यात राहिली नाही. इतर सगळ्यांची अवस्था देखील सारखीच होती. सगळेचजण हत्तींसमोर जाणे टाळत होते.

दोन आठवड्यांनी टॉकी आणि वॉनली मरून गेले. गजांवर रेलून, सोंड हवेत उंचावून एकेकाळी आपल्याला खायला घालणाऱ्या लोकांना "जयजयकार" करून दाखवत, त्यांच्याकडून काही खायला मिळेल अशी वेडी आशा करतच दोघांचा प्राण निघून गेला होता.

"गेले, दोघेही गेले....." माहूत त्यांना बघून पिंजऱ्यासमोरून निघून गेला. खांद्यामध्ये तोंड लपवत, हातांची घट्ट मूठ टेबलावर आपटत खूप रडला.

बाकीचे कर्मचारी पिंजऱ्याकडे पळाले. टॉकी आणि वॉनलीच्या सुकलेल्या मृत शरीरांना हलवून जणू त्यांना परत जागे करण्याचा प्रयत्न करू लागले. अश्रू पुसत, आपल्या लाडक्या हत्तींच्या कृश शरीराला कुरवाळत दुःखाने व्याकूळ झाले.

आणि त्याच वेळी त्यांच्या डोक्यावरील स्वच्छ, निळ्या आकाशात शत्रूंच्या विमानांचा गोंगाट पुन्हा सुरू झाला. टोक्योवर बॉम्बहल्ला सुरू झाला होता. हत्तींना कवटाळीत, आकाशाकडे मुठी वळीत सगळे ओरडले, "थांबवा हे युद्ध...जगातील सगळी युद्ध थांबवा..."

नंतरच्या तपासणीत हत्तींच्या पोटात काहीच सापडले नाही. मोठ्या घंगराळ्यासारख्या पोटात पाण्याचा थेंबही नव्हता".

शेवटी अश्रूभरल्या डोळ्यांनी त्या कर्मचाऱ्याने आपली गोष्ट संपवली. "आता जॉन, टॉकी आणि वॉनली या समाधीखाली शांतपणे झोपलेले आहेत".

तो समाधीवरून मायेने हात फिरवीत राहिला. एकीकडे हलकेच बर्फवृष्टी व्हावी त्याप्रमाणे चेरीच्या फुलांच्या पाकळ्या सामाधीवर पडत राहिल्या.